

жения, грамотности, науки. Тем самым, все это берет свое начало из игровых мероприятий (6, 7-8).

1. Əliyev. V. Gəmiqaya abidələri. Bakı. «Azərneşr». 1993
2. Kərimov K, Əfəndiyev R, Rzayev N, Həbibov N. Qədim dövrdə Azərbaycan incəsənəti. Bakı – İşıq – 1992
3. Orucov.V.Ö. Fizikanın öyrənilməsi ilə bağlı elmi fikirlərin inkişafı. Bakı-2006
4. Əfəndiyev P. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. «Maarif» nəşriyyatı. Bakı-1981
5. Cavadov Q. Azərbaycan əkinçilik təqviminə və xalq meteorologiyasına. Bakı-1984.
6. Kərimli İ. Azərbaycan teatr tarixi. Bakı: «Çaşıoğlu», 2005.
7. Dədə qorqud dünyası. Məqalələr. Bakı «Öndər nəşriyyatı», 2004
8. Folklor və etnoqrafiya. Bakı:2004-3.
9. Cəfərov Y. Qədim Azərbaycan: nə bilirik. Bakı-1989.
10. Haqverdiyev. Ə. Seçilmiş əsərləri, 2 cild. Bakı-1957.

Rudiments of the Azerbaijan ceremonial folklore have found the reflection in Stone Age rock paintings. Having passed the difficult period of formation and formation from the first hunting and agricultural magic actions they were gradually supplemented with church chanting and music. The Azerbaijan ceremonial folklore shares on calendar and household. Among calendar the most considerable is Novruz who ascends in an extreme antiquity. Among household are most developed wedding and mourning about which to be told in such ancient monuments, as the Orhono-Yenisei inscriptions and «Grandfather Korkud». Many attributes of these household ceremonies remain and today.

УДК 398 (477)

Оксана Петрів (Дрогобич)

ВИЯВ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНЦІВ У МАЛИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ЖАНРАХ

У статті розглянуто відображення світосприйняття українців у прислів'ях та приказках. З'ясовано, що у малих фольклорних жанрах знайшли вияв такі цінності духовної культури українців як добро, правда, любов, дружба.

Ключові слова: світосприйняття, добро, правда, любов, дружба, цінності.

Кожна культура ґрунтується на системі цінностей. Цінності визначають відносини людини з природою, соціумом, оточенням і самим собою. Смісложиттєві цінності спрямовують хід людського буття, надають йому мети, смислу, допомагають виробити норми й ідеали. На основі цінностей формується світосприйняття людини, соціуму.

Світосприймання – це сприймання людиною навколишнього світу, дійсності; сукупність думок, почуттів людини як реакція на навколиш-

ній світ. Формується на основі цінностей (щастя, любові, істини, краси, добра, свободи, справедливості) [1, 569].

Кожна людина, починаючи з дитинства засвоює культуру, до якої належить. Пізнаючи і осмислюючи світ, людина вирішує, що у житті є важливим, а що – несуттєве, що є корисним, а що – шкідливим, що є добром, а що – злом. Цінність – це те, що має смисл для людини. Категорія цінності утворюється у людській свідомості через порівняння. Таким чином формується ціннісне ставлення людини до світу, людина розглядає усі предмети і явища з погляду важливості і значимості.

Український фольклор – це невід’ємна складова культури нашого народу. Усна народна творчість своїм корінням сягає первісних часів, періоду творення мови, панування міфологічного світогляду. Все, що людина бачила, почувала, відчувала, чула, потребувало осмислення, розуміння. Узагальнений життєвий досвід народу відображено у фольклорі, зокрема у прислів’ях та приказках. Фольклор вміщує найповнішу картину народного життя (побут, звичаї, обряди, свята), сподівання і мрії українців упродовж тисячоліть, їхні вдачу, характер, психологію, філософію, ментальність, життєві цінності.

Усна народна творчість є однією з форм суспільної свідомості, узагальненням життєвого досвіду, виразником колективного світогляду й естетичного ставлення до дійсності. У фольклорі знайшли відображення різні прояви життєдіяльності людини, її матеріальні й духовні потреби, історичне буття, соціальні відносини, характерні реалії сімейного й громадського побуту, філософія, вірування, релігійні, морально-етичні, звичаєво-правові настанови, естетичні ідеали, людські переживання і настрої.

Прислів’я та приказки – це короткі влучні вислови, що в художній формі типізують різні явища життя. Вони є узагальненою пам’яттю народу, висновками з життєвого досвіду, який дає право формулювати погляди на мораль, етику, історію і політику. Микола Дмитренко зазначає, що прислів’я та приказки є „продукт узагальнюючої роботи думки, всевидоче око народу” [2, 212]. Основою пареміографії українців були реальне життя, їхні спостереження за людьми, поведінкою, достоїнствами, вадами. Прислів’я, приказки у первісному суспільстві відігравали велику виховну роль. Ми дотепер вживаємо рештки прадідівської мудрості. Коли ми говоримо “встати з лівої ноги”, то не замислюємось над походженням цього афоризму. Ми знаємо, що встати з лівої ноги – значить мати поганий день. Це приклад простої асоціації ідей: ліве пов’язується із злим, а праве – із добрим.

Цінності – це матеріальні предмети або духовні принципи, які мають важливе значення у житті людини і суспільства. Тобто це уявлення

про норми життя суспільства, які схвалені і прийняті більшістю людей. Цінності не піддаються сумніву і слугують за еталон та ідеал для всіх людей. Загальноприйнятими цінностями є добро, мир, дружба, вірність, правда, щастя, доброзичливість, кохання, патріотизм, гуманізм.

Добро – усе позитивне у житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям; благо. Протилежне за значенням – лихо, зло. Благо – це добро, щастя. У сучасному розумінні поняття “добра” з’єдналися водино язичницьке та християнське розуміння цього поняття. Стародавня людина сприймала Всесвіт як безначальний, безконечний, у якому ніщо не зникає і ніщо не з’являється. Лише у полі зору даної людини чи на певній ділянці простору щось може з’являтися чи зникати. Так само Добро чи Зло (у давнину – “школа”) просто існує, воно присутнє як сутнісна характеристика суб’єкта, заховане у ньому. Діяння “приходить” чи “відходить” зі своїм носієм, а не навпаки: не носій-суб’єкт “приходить” і “відходить” через діяння. Зло не може просто назавжди зникнути, його не можна знищити до кінця, його можна виселити в інший простір, в потойбіччя, відсунути кудись, “витягти” з конкретної людини. Аналогічно завжди існуюватиме і Добро, його не можна знищити назавжди.

Зміни в довкіллі (день – ніч, літо – зима, тепло – холод, світло – темрява) привели наших предків до думки про вічну боротьбу Добра і Зла. Абсолютом Добра, його вмістилищем було Небо, де все добре. Звідси вислови: “Живе, як у Бога за дверима”, “Батьки своїй дитині раді Неба прихилити”.

Від розуміння добра залежить уся система етичних поглядів людини, народу. В історії філософії, культури категорія “благо” позначає позитивний зміст буття взагалі. Тобто людина передусім переконана у благоді буття загалом, у тому, що життя саме по собі – це благо. Звідси – благо як світоглядна характеристика визначає певне ставлення людини до дійсності. Людина прагне реалізації добра, серйозно ставиться до своїх обов’язків, шукає можливості зробити свій внесок у розвиток позитивних начал буття. Прислів’я та приказки відображають усю складність розуміння поняття добра:

Раз добром нагріте серце вік не прохолоне.

Добро не пропадає, а зло вмирає.

Хто людям добра бажає, той і собі має.

Добре роби, добре й буде.

Доброму скрізь добре.

Добре ім’я краще від багатства.

Доброму й добра пам’ять (Добрих людей добре згадують і після смерті).

Не завжди легко визначити, що саме є добрим у конкретному випадку, про що свідчить прислів'я: „*Не все добре, що смакує*”.

Володимир Янів у своїй праці „Нариси до історії української етнопсихології” зазначає, що для українців характерна віра у добро як ознаку ідеалістичного світосприймання [6, 29]. Вибирати добро, чинити на його користь є великим умінням. Навчитися бути добрим і діяти з позицій Добра означає уміти правильно жити. Відчуття міри – один із найважливіших життєвих пріоритетів: „*Зле – не гнися, добре – не пнися (У біді не впадай у розпач, а в багатстві – не зазнавайся)*”.

Правда – те, що відповідає дійсності; істина; певна сукупність достовірних відомостей про що-небудь. Слово “правда” походить від праслов'янського *pravъ – правило, присяга, закон, договір.

Істина – моральний ідеал, справедливість, у філософії – достовірне знання, що правильно відображає реальну дійсність у свідомості людей.

Правда – це істина, що стала принципом життя. Тому не може бути універсальної правди, оскільки не існує універсальної людини.

Потрібно пам'ятати, що істина є *процесом*: її не можна розуміти як готове знання, незмінне і дане раз і назавжди. Ніколи не можна сказати, що ти володієш абсолютною істиною.

Хто любить світ, той любить правду.

Правда світліша за сонце, та її із свічкою шукають (Всі знають, що таке правда, але вдають, що не помічають її).

Правда по цілм світі ходить (Правду можна знайти всюди).

У своїй хаті – своя правда (У своїй хаті ні від кого не залежать).

Все минеться, одна правда останеться (Правда вічна).

Засип правду хоч золотом – вона впливе наверх (Правду не можна купити і за багатство).

Не шукай правди в інших, коли в тебе її немає (Якщо сам живеш не по правді, то не дорікай іншим за їх провини).

Правда і у вогні не горить, і у воді не тоне.

Всяк правду знає, та не всяк про неї дбає (Кожний знає, що таке правда, та не кожний хоче жити по правді).

Тільки то й правди на світі, що смерть: вона не знає, хто бідний, а хто багатий.

Щастя – добре, а правда – краще.

Щастя – стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення та безмежної радості, яких зазнає хто-небудь. Проблема щастя посідає чи не найважливіше місце у житті людини. Кожна окрема людина по-різному розуміє щастя, має свій ідеал щастя. Розуміння щастя залежить від особливостей кожної особистості, неповторності її

життєвого шляху, її внутрішнього світу. У кожного людини свої чинники щастя. Тому неможливо віднайти певний єдиний “рецепт” щастя, у кожного – він свій. Щасливим робить людину відчуття неадекватності власного життя, наявності в ньому смислу, мети, яка організовує. В залежності від цілей, що ставить перед собою людина, залежить можливість чи неможливість досягнення щастя. В.Єфименко стверджує, що „спроби реалізувати ідеал щастя на шляхах гонитви за фізичними насолодами зрештою обертаються на свою протилежність – життя стає суцільним стражданням” [4, 729].

Справжнє, глибоке щастя неодмінно передбачає цілісність життя, повноту буття. Сутнісними вимірами людського життя є родинні стосунки, кохання, діти, здоров’я, робота. Григорій Сковорода стверджував, що щастя – доступне всім, воно полягає в пізнанні самого себе як образу Божого. Людина, досягнувши найвищого ступеня самопізнання, повертається обличчям до людини. Тоді й досягає щастя. Отже, щастя людини знаходиться у “внутрішній людині”, в серці, і лише від самої людини залежить, чи буде вона щаслива. За найвищу цінність життя Григорій Сковорода вважав радість, філософ учив мудрості: учитися радуватися, називав радість “здоров’ям гармонійної душі”. За В.Винниченком, щастя людини можливе лише за наявності гармонії із собою і з навколишнім світом. Щоб бути щасливим треба любити життя у всій його повноті, любити кожен дрібниці. Римський філософ Сенека говорив, що найщасливіший той, кому не потрібне щастя.

Щастя з нещастям на одних санях їздять.

Хто багато бажає, той щасливим не буває.

Хто доброго чоловіка минає, той щастя не має.

Тільки нещасливі щастя шукають.

Йди, але не біжи за щастям (Не поспішай за щастям, бо можеш втратити його).

Хто горя не бачив, той і щастя не зазнає.

Щастя без розуму – торбина дірява.

Щастя розум одбирає, а нещастя повертає.

Аби бути щасливим, то не жадай від життя більше як треба (Порада, як бути щасливим у житті).

Щастя – добре, а правда – краще (Не поступайся правдою заради добробуту).

Любов – почуття глибокої сердечної прихильності до кого-небудь, чого-небудь. Любов – глибока повага, шанобливе ставлення до людини. У філософському енциклопедичному словнику зазначається, що любов „окреслює найглибше відчуття повноти особистісного буття і переживання цілісності у з’єднанні з іншою особистістю та світом” [5, 349].

У коханні і любові люди виказують найбільшу чуйність один до одного. Наші предки усвідомлювали це і вважали, що той, хто має любов у серці, є носієм високої духовності. Оспівували сердечну чуйність у народних піснях. Середовище, у якому панує любов, є найкращим простором для розвитку майбутньої людини. Величезне значення батьківської любові у вихованні дитини неможливо переоцінити. Адже кожній людині потрібне навіть безсловесне живе тепло, увага, любов іншої людини.

Любов – це радість самовіддання, аж до самопожертви, радість гармонійного злиття зі світом і через нього із Богом. Звісно таку любов не можна ні нав'язати, ні “вигнати” жодними зовнішніми силами: вона залежить лише від духовної волі самої людини.

Любов, як перстень, не має кінця.

Любов сильніша від смерті (Підкреслюється сила любові, яку не може здолати навіть смерть).

Більшій любові не буває, як друг за друга помирає (Бо у жертву приноситься найцінніше – життя).

Невесело у світі жити, як нема кого любити.

Із всіх пристрастей любов є найсильніша (Про силу любові).

Серце ні на що не вважає – свою волю має.

Дай серцю волю – заведе в неволю.

Дружба – стосунки, відносини, в основі яких лежить взаємна прихильність, довір'я, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів тощо. Філософський енциклопедичний словник подає таке визначення: „Дружба – міжособистісні стосунки, що виникають внаслідок індивідуального вибору, ґрунтуються на спільності духовних інтересів та взаємній прихильності” [3, 174].

Людина живе повноцінним життям лише у колективі. Одна із постійних потреб людини – спілкування. Люди спільно вирішують складні проблеми, спільно планують, мріють, радіють. Важливим є наявність спільних інтересів, цінностей тощо, а також можливість довіряти іншій людині свої потаємні думки, мрії, наміри, зрештою і самі таємниці. Людина відчуває потребу, необхідність висловлювати свої бажання, пристрасті, потреби, сподівання.

В українських сім'ях пропагувались традиції добросусідства, які виховують людяність, доброту, співчуття, повагу, почуття взаємодопомоги.

Дружба та братство дорожче багатства.

Добре братство краще багатства.

Близький сусід кращий від далекого брата.

Добрий сусід – найближча родина.

Яку дружбу заведеш, таке й життя поведеш (З ким будеш дружити, таким і сам станеш).

Нема кращого друга, як добра супруга (Добра жінка є найкращим другом для чоловіка).

Старий друг краще двох нових (Про надійність старих друзів).

Друга шукай, а найдеши – тримай (Бережи своїх друзів).

Нових друзів набувай, а старих не забувай.

Таким чином, варто зазначити, що у малих фольклорних жанрах українців (прислів'ях, приказках) відображено ідею добра як основну категорію в ієрархії цінностей; правду (істину) як принцип життя; рефлексування українців над категорією щастя у малих фольклорних жанрах. У прислів'ях, приказках наявне специфічне відображення сили любові та її значення у житті людини, дружба відображена як світоглядний принцип людського життя.

1. Діденко В., Табачковський В. Світогляд // Філософський енциклопедичний словник / Голова редакційної колегії В.І.Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 744 с. – С. 569 – 570.

2. Дмитренко Микола. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. – К.: Ред. часопису “Народознавство”, 2001. – 576 с.

3. Єфименко В. Дружба // Філософський енциклопедичний словник / Голова редакційної колегії В.І.Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 744 с. – С. 174 – 175.

4. Єфименко В. Щастя // Філософський енциклопедичний словник / Голова редакційної колегії В.І.Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 744 с. – С. 729.

5. Крилова С. Любов. // Філософський енциклопедичний словник / Голова редакційної колегії В.І.Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 744 с. – С. 348 – 349.

6. Янів Володимир. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 341 с.

УДК 811.373.6

Ольга Петрушенко (Хмельницький)

ЕТНОКУЛЬТУРНА ЕКСПЛІКАЦІЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ «ЧАС»

(філософська інтерпретація та експресивна репрезентація категорії часу в поетичному дискурсі другої половини ХХ століття)

У статті окреслено філософські та етнокультурні підходи до обґрунтування категорії «часу». Простежено шляхи асоціативно-образного розгортання відповідної темпоральної категорії в українській поезії другої половини ХХ століття. Доведено стилістичну значущість номінації «часу» як ключового мовно-естетичного знака етнокультури.

Ключові слова: темпоральна категорія, номінація, знак етнокультури, метафора, епітет, порівняння.